

РИЗИКИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ: ВИДИ ТА СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ

RISKS OF ECONOMIC ACTIVITY AGRICULTURAL PRODUCERS: TYPES AND MANAGEMENT STRATEGY

УДК 631.11:330.131.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastuct82-31>

Котвицька Н.М.¹

д.е.н., доцент кафедри економіки, фінансів та обліку,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Овсієнко Н.В.²

к.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту та маркетингу,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Палей Д.А.³

аспірант кафедри менеджменту та маркетингу,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Kotvytska Nataliya

Private Higher Education Establishment "European University"

Ovsienko Nataliia

Private Higher Education Establishment "European University"

Paley Dmytro

Private Higher Education Establishment "European University"

Постановка проблеми. Аграрний сектор є однією з основних складових економіки, забезпечуючи продовольчу безпеку, створюючи робочі місця та сприяючи формуванню експортного потенціалу країни. Однак сучасні умови функціонування аграрних підприємств супроводжуються значними ризиками, які можуть суттєво впливати на їх економічну стійкість та ефективність господарської діяльності. Кліматичні зміни, нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію, зміни в законодавчій базі, геополітичні ризики та зростаюча конкуренція на внутрішньому і зовнішньому ринках створюють додаткові виклики для аграрних

У статті досліджено ризики господарської діяльності аграрних товаровиробників, які виникають у сучасних умовах нестабільності економічного середовища. Проаналізовано основні види ризиків, зокрема виробничі, фінансові, ринкові, екологічні та соціальні. Визначено ключові чинники, що зумовлюють їхню інтенсивність, серед яких кліматичні зміни, коливання цін на сільськогосподарську продукцію, зміни у законодавстві та політична нестабільність. Особливу увагу приділено розробці ефективної стратегії управління ризиками, яка базується на впровадженні інноваційних технологій, диверсифікації діяльності, страхуванні, укладанні форвардних контрактів та створенні резервних фондів. Наголошено на важливості моніторингу та оцінки ризиків як інструментів мінімізації їх впливу на фінансову стабільність аграрних підприємств. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення механізмів ризик-менеджменту в аграрному секторі, що сприятиме підвищенню його стійкості до зовнішніх викликів. Окреслено перспективи подальших досліджень, зокрема розробку адаптивних моделей ризик-менеджменту, що враховують регіональні особливості та технологічний рівень розвитку господарств.

Ключові слова: стратегія управління ризиками, господарська діяльність, аграрні товаровиробники, аграрний сектор, мінімізація ризиків.

The article examines the risks of economic activity faced by agricultural producers in the context of modern economic and environmental challenges. The study identifies the primary types of risks, including production, financial, market, environmental, and social risks, highlighting the specific factors influencing their intensity. Key drivers of these risks are analyzed, such as climate change, price volatility for agricultural products, legislative adjustments, technological shifts, and geopolitical instability. Special attention is given to the interconnection between these risks and the operational specifics of agricultural enterprises. The research proposes a comprehensive management strategy focused on mitigating the adverse effects of these risks through the adoption of innovative technologies, diversification of production activities, implementation of insurance mechanisms, use of forward contracts, and establishment of reserve funds. The study underscores the significance of consistent risk monitoring and assessment as a basis for developing effective tools to minimize potential threats to financial stability and operational efficiency. The proposed management strategy emphasizes the application of an integrated approach to risk management, considering both internal and external factors influencing agricultural enterprises. The article outlines practical recommendations for enhancing risk resilience, including the utilization of precision agriculture tools, improved logistics systems, and partnerships with financial institutions to secure better credit terms and risk-sharing mechanisms. Additionally, the research highlights the importance of fostering collaboration between agricultural producers, policymakers, and stakeholders to create supportive frameworks for risk reduction. The findings aim to provide a basis for optimizing decision-making processes in the agricultural sector and ensuring long-term economic sustainability. Future research directions include developing adaptive risk management models tailored to regional and sectoral characteristics, as well as exploring the role of digital transformation in enhancing the ability of agricultural enterprises to respond to emerging challenges.

Keywords: risk management strategy, economic activity, agricultural commodity producers, agricultural sector, risk minimization.

товаровиробників. Здатність підприємств протистояти цим викликам значною мірою залежить від ефективності стратегії управління ризиками. Наразі існує потреба в інтегрованих підходах до управління ризиками, які враховують специфіку аграрної діяльності, регіональні особливості та сучасні тенденції ринку. Водночас недостатня обізнаність підприємств щодо інноваційних інструментів ризик-менеджменту, таких як страхування, хеджування, використання цифрових технологій та прогнозних моделей, обмежує їх можливості мінімізації ризиків та забезпечення стійкого розвитку. У зв'язку з цим актуальним є дослідження

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0864-1470>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7694-7522>

³ ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4115-0587>

механізмів управління ризиками в аграрному секторі, розробка стратегій мінімізації потенційних загроз, а також впровадження сучасних інструментів, що сприятимуть підвищенню адаптивності агротоваровиробників до мінливих умов середовища функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам визначення економічних ризиків та механізмів їх нейтралізації присвячена достатня кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких варто виділити Дж. М. Кейнса, Г. Марковіца, А. Маршалла, Дж. Мілля, Ф. Найта, А. Сміта, Г. Великоіваненка, В. Вітлінського, В. Гранатурова, І. Литовченка, О. Дуброви, С. Клименка, В. Гросул, І. Єпіфанова, І. Макаренко, О. Терещенко; питанням управління діяльністю підприємств – В. Батракова, О. Гавриць, А. Головенко, І. Ільченко, Т. Керанчук, Г. Осовська, В. Пастухова. Разом із тим, враховуючи потужний внесок у розвиток теорії управління зазначених вчених, потребують подальшого поглиблення питання, пов'язані з управлінням ризиками господарської діяльності у контексті стратегії управління агротоваровиробниками.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз існуючих підходів до управління ризиками господарської діяльності аграрних підприємств та розробка рекомендацій щодо їх удосконалення у ключі побудови стратегії управління ризиками аграрних товаровиробників з виділенням шляхів їх мінімізації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аграрний сектор є однією з найбільш вразливих галузей економіки, оскільки залежить від численних факторів, багато з яких є непередбачуваними. Ризики в цьому секторі можна поділити на кілька основних категорій [1]:

1. Природно-кліматичні ризики.

Ця група ризиків включає:

- посухи – недостатня кількість опадів може призвести до зниження врожайності або навіть до загибелі посівів;

- повені – надмірна кількість опадів може спричинити затоплення полів, що також негативно впливає на врожайність;

- заморозки – різкі зниження температури, особливо у весняний період, можуть пошкодити рослини на стадії росту;

- буревії та урагани – сильний вітер може знищити посіви та завдати значних збитків сільськогосподарській інфраструктурі.

2. Економічні ризики.

До економічних ризиків належать:

- коливання цін на продукцію – аграрний сектор чутливий до змін ринкових цін, що може впливати на прибутковість господарств;

- нестабільність валютних курсів – значна частина аграрного сектору залежить від імпорту добрив, техніки та засобів захисту рослин, що підвищує фінансові ризики при коливаннях валют;

- зміни в кон'юктурі ринку – зміни у попиті, нові торговельні бар'єри або відкриття нових ринків можуть суттєво впливати на дохідність підприємств.

3. Фінансові ризики.

Фінансова стабільність підприємств залежить від:

- труднощів з отриманням кредитів – високі відсоткові ставки та жорсткі вимоги банків можуть ускладнювати доступ до фінансування;

- неплатоспроможності контрагентів – затримки з оплатою або банкрутства партнерів можуть стати причиною фінансових проблем;

- нестабільності банківської системи – фінансова криза або проблеми у банківському секторі можуть ускладнити доступ до коштів та інвестицій.

4. Технологічні ризики.

Використання застарілих або неефективних технологій може спричинити:

- застаріле обладнання – недостатня модернізація сільськогосподарської техніки знижує продуктивність і підвищує витрати;

- низький рівень механізації – ручна праця залишається домінуючою у багатьох регіонах, що знижує ефективність виробництва;

- недосконалість методів ведення господарства – недостатнє впровадження сучасних агротехнологій призводить до втрати потенційної врожайності.

5. Політичні та регуляторні ризики.

До цієї категорії належать:

- зміни в законодавстві – нові податкові або екологічні вимоги можуть впливати на витрати підприємств;

- торгові обмеження – введення квот, санкцій або митних обмежень може негативно впливати на експортну діяльність;

- державна політика щодо субсидій та підтримки – зміни у системі державної підтримки можуть створювати додаткові труднощі для фермерів.

6. Соціальні ризики.

Сільське господарство також стикається з низкою соціальних проблем:

- дефіцит кваліфікованих кадрів – молодь часто уникає роботи в агросекторі, що призводить до нестачі спеціалістів;

- трудова міграція – виїзд робочої сили за кордон створює дефіцит працівників у сільському господарстві;

- соціальна нестабільність у сільських регіонах – відсутність інфраструктури, низький рівень життя та відтік населення негативно впливають на розвиток аграрного сектору.

Управління ризиками господарської діяльності аграрних товаровиробників є важливим аспектом як для бізнесу, так і для фінансових інститутів, державних органів та окремих осіб. У сучасних умовах,

коли економічне середовище характеризується високою динамічністю, глобалізацією, науково-технічними змінами та соціальними трансформаціями, важливою задачею є розробка ефективних методів і стратегій управління ризиками. Стратегічні підходи до цього процесу дозволяють мінімізувати можливі втрати та забезпечити стійкість організацій на довгострокову перспективу [7; 8].

Методами нівелювання/уникнення ризиків можуть стати:

1. Диверсифікація являє собою один з методів управління ризиками, яка передбачає розширення спектру вирощуваних культур, використання альтернативних джерел доходів (наприклад, агротуризм, переробка сільгосппродукції). Водночас диверсифікація є однією з найважливіших стратегій управління ризиками, яка дозволяє зменшити ймовірність серйозних фінансових втрат шляхом розподілу активів або джерел доходу серед різних видів діяльності або інвестицій. Вона заснована на принципі «не ставити всі яйця в один кошик». В бізнесі це означає розширення портфеля продуктів або послуг, а в інвестиціях – розподіл капіталу між різними активами [3].

Переваги диверсифікації:

- зниження ризику залежності від одного джерела доходу або одного виду діяльності;
- покращення стійкості до зовнішніх шоків, таких як економічні кризи, зміни в законодавстві чи технологічні збої;
- підвищення шансів на стабільний прибуток в умовах непередбачуваних обставин.

Недоліки:

- може призвести до зниження фокусу на ключових напрямках діяльності;
- не завжди гарантований ефект у разі недостатньо глибокої диверсифікації або неправильного вибору нових напрямків.

2. Страхування. Агрострахування допомагає мінімізувати фінансові втрати, викликані природними катастрофами, неврожайністю чи ринковими ризиками. Серед популярних інструментів – страхування посівів, страхування доходів фермерів, страхування від стихійних лих. Страхування є також досить поширеним методом управління ризиками, який дозволяє знизити ймовірність фінансових втрат, що виникають через різноманітні непередбачувані події. Основною ідеєю страхування є передача частини ризику від підприємства або фізичної особи до страхової компанії в обмін на регулярні страхові внески. Це дозволяє розподіляти ймовірні втрати між багатьма учасниками страхового ринку.

Агропідприємство може застрахувати своє майно від ризиків пожежі, крадіжки, або стихійних лих. У разі настання страхового випадку, компанія отримує відшкодування від страхової компанії, що дозволяє їй відновити пошкоджене обладнання чи майно [4].

Переваги страхування:

- зниження фінансового навантаження при настанні негативних подій;
- можливість збереження стабільності бізнесу, навіть якщо ризик виявиться великим;
- мобільність і доступність для різних категорій організацій та індивідуальних осіб.

Недоліки:

- витрати на страхові внески можуть бути високими, що може обмежити фінансові можливості компанії;
- затримки в отриманні компенсацій можуть виникати через складні бюрократичні процедури.

3. Хеджування ризиків на ринках ф'ючерсів. Ф'ючерсні контракти дозволяють агровиробникам фіксувати ціну на продукцію заздалегідь, знижуючи ризики цінних коливань. Використання деривативів, таких як опціони та форвардні контракти, може забезпечити додатковий захист від волатильності ринку.

Управління ризиками шляхом застосування фінансових інструментів в умовах сьогодення набирає популярності [2]. Наприклад, фермер може укласти контракт на ф'ючерс для продажу своєї врожаю за заздалегідь встановленою ціною. Це дозволить йому уникнути збитків, якщо ціна на сільськогосподарську продукцію знизиться після збору врожаю.

Переваги фінансових інструментів:

- забезпечення фінансової стабільності у випадку коливання ринкових цін;
- захист від волатильності на ринках товарів та послуг.

Недоліки:

- може бути складним для розуміння та використання малими підприємствами;
- витрати на використання таких інструментів можуть бути високими.

4. Використання сучасних технологій та аналітики. Цифрові технології, такі як агротехнічний моніторинг, Big Data, штучний інтелект та супутникове спостереження, дозволяють фермерам більш точно прогнозувати врожайність, управляти водними ресурсами та оптимізувати витрати.

5. Державна підтримка та регулювання. Розвиток державних програм підтримки, таких як субсидії, компенсації за втрати врожаю, інвестиційні програми та податкові пільги, допомагає зменшити ризики та підвищити стійкість агросектору.

Ефективне управління ризиками в аграрному секторі є необхідною умовою для стабільного розвитку галузі. Поєднання різних методів управління ризиками, таких як диверсифікація, страхування, хеджування та впровадження інноваційних технологій, дозволяє аграрним товаровиробникам зменшити вплив негативних факторів та забезпечити довгострокову стійкість господарської діяльності. Важливу роль у цьому процесі відіграють як

самі виробники, так і державні органи, що формують сприятливі умови для розвитку сільського господарства [5].

Управління ризиками є важливим аспектом як для бізнесу, так і для фінансових інститутів, державних органів та окремих осіб. У сучасних умовах, коли економічне середовище характеризується високою динамічністю, глобалізацією, науково-технічними змінами та соціальними трансформаціями, важливою задачею є розробка ефективних методів і стратегій управління ризиками господарської діяльності. Стратегічні підходи до цього процесу дозволяють мінімізувати можливі втрати та забезпечити стійкість організацій на довгострокову перспективу [6].

6. Технологічні інновації, які об'єктивно є нічим іншим, як стратегією управління ризиками.

Інновації в технологіях є одним з основних інструментів, які дозволяють організаціям не тільки знижувати ризики, а й ефективно їх прогнозувати. Використання новітніх технологій дає змогу автоматизувати процеси, знизити людський фактор, покращити управління інформацією та забезпечити більш точний моніторинг ризиків [9].

Використання систем штучного інтелекту (ШІ) для аналізу великих даних дає можливість передбачати ризики на ринку цінних паперів, на основі яких інвестори можуть коригувати свої портфелі. Також, застосування інтернету речей (IoT) дозволяє відслідковувати стан обладнання в реальному часі, що дає змогу запобігати поломкам і зменшувати виробничі ризики.

Переваги технологічних інновацій:

- підвищення ефективності завдяки автоматизації процесів;
- зниження людського фактору в управлінні ризиками;
- можливість аналізувати великі обсяги даних, що дозволяє більш точно прогнозувати ймовірність різних ризиків.

Недоліки:

- висока вартість впровадження нових технологій може бути не під силу малим і середнім підприємствам;
- залежність від технологій може призвести до уразливості у разі їхнього збою чи зламу.

Висновки. Управління ризиками господарської діяльності аграрних товаровиробників є критично важливим елементом стратегії успішного бізнесу в сучасному світі. Страхування, диверсифікація, технологічні інновації та фінансові інструменти, використання сучасних технологій та аналітики, державна підтримка та регулювання є основними методами, які дозволяють мінімізувати потенційні втрати. Вибір стратегії управління ризиками господарської діяльності аграрних товаровиробників залежить від специфіки діяльності, розміру організації та зовнішніх факторів. Інтеграція кількох

методів у єдину стратегію дозволяє досягти найкращих результатів в управлінні ризиками.

У результаті проведеного дослідження можна зробити кілька загальних висновків, що стосуються управління ризиками господарської діяльності в аграрному секторі. Ризики аграрного сектору є багатограничними та різноманітними. Вони охоплюють природно-кліматичні, економічні, фінансові, технологічні, політичні та соціальні аспекти, що значно підвищує складність управління ними. Особливо важливими є кліматичні ризики, які можуть мати великий вплив на врожайність, а також економічні ризики, пов'язані зі змінами на ринку. Важливість ефективних методів управління ризиками є очевидною для забезпечення стабільності та стійкості аграрних товаровиробників. Вони дають змогу агровиробникам управляти непередбачуваними ситуаціями, такими як посухи, зміни валютних курсів або коливання ринкових цін. Інноваційні технології відіграють ключову роль у прогнозуванні та управлінні ризиками. Використання цифрових технологій, таких як штучний інтелект, великі дані та супутникове спостереження, дозволяє фермерам точніше оцінювати ризики, оптимізувати витрати та підвищувати продуктивність. Впровадження новітніх технологій дозволяє також знижувати залежність від людського фактору і зменшувати технологічні ризики. Державна підтримка та регулювання у вигляді субсидій, податкових пільг або компенсацій за збитки може істотно зменшити негативний вплив різноманітних ризиків на підприємства. Зміни в державній політиці мають значний вплив на адаптацію підприємств до зовнішніх і внутрішніх викликів. Загрози, з якими стикається аграрний сектор, не обмежуються лише технічними чи фінансовими проблемами. Соціальні ризики, такі як, до прикладу, відтік робочої сили з сільських регіонів, також створюють труднощі для розвитку аграрного бізнесу. Необхідно розробляти стратегії, які б підтримували розвиток інфраструктури на селі та залучали молодь до роботи в агросекторі. Загалом, ефективне управління ризиками господарської діяльності аграрних товаровиробників у стратегічному вимірі забезпечить не тільки їх економічну стабільність, але й продовольчу безпеку країни в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Верещагіна, А. І. Управління ризиками у сільському господарстві: теорія та практика. Київ : Науковий світ, 2020. 256 с.
2. Лісовий, В. І., та Гончарук, М. П. Економічні аспекти диверсифікації ризиків у агробізнесі. *Журнал «Економіка АПК»*, 2022. № 3, с. 45–50.
3. Федоренко, В. Г., та Сахно, Т. М. Інноваційні підходи до управління ризиками у сільському господарстві. *Аграрна економіка*, 2021. Т. 13, № 4, с. 10–15.
4. Державна служба статистики України. Основні показники аграрного сектору економіки України за

2022 рік. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 12.01.2025).

5. Міжнародна фінансова корпорація (IFC). Стратегія управління ризиками в аграрному секторі. URL: <https://www.ifc.org>. (дата звернення: 12.01.2025).

6. Аграрні розписки в Україні. Програма фінансування сільського господарства. URL: <https://agrofin.com.ua>. (дата звернення: 12.01.2025).

7. Food and Agriculture Organization (FAO). Risk management in agriculture: A global perspective. URL: <https://www.fao.org>. (дата звернення: 12.01.2025).

8. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Програми державної підтримки аграрного сектору на 2023 рік. URL <https://www.minagro.gov.ua>. (дата звернення: 12.01.2025).

9. Цифрові технології в агросекторі: перспективи та виклики. Аналітичний звіт. URL <https://digitalagro.org>. (дата звернення: 12.01.2025).

REFERENCES

1. Vereshchagina A.I. (2020) Upravlinnia ryzykamy u sil'skomu hospodarstvi: teoriia ta praktyka [Risk management in agriculture: theory and practice]. Kyiv: Naukovyi Svit, 256 p. (in Ukrainian)

2. Lisovyi V.I., Honcharuk, M. P. (2022) Ekonomichni aspekty dyversyfikatsii ryzykiv u ahrobiznesi. [Economic aspects of risk diversification in agribusiness]. *Economics of the Agro-Industrial Complex*, vol. 3, pp. 45–50.

3. Fedorenko V.H., Sakhno T.M. (2021) Innovatsiini pidkhody do upravlinnia ryzykamy u sil'skomu

hospodarstvi [Innovative Approaches to Risk Management in Agriculture]. *Agrarian Economics*, vol. 13 (4), pp. 10–15.

4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Osnovni pokaznyky ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy za 2022 rik [State statistics service of ukraine. key indicators of the agricultural sector of ukraine's economy for 2022]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed January 12, 2025).

5. Stratehii upravlinnia ryzykamy v ahrarnomu sektori [Risk management strategies in the agricultural sector: practical guide]. Mizhnarodna finansova korporatsiia (IFC). Available at: <https://www.ifc.org>. (accessed January 12, 2025).

6. Ahrarni rozpysky v Ukraini. Prohrama finansuvannia silskoho hospodarstva [Agricultural receipts in ukraine. agricultural financing program]. Available at: <https://www.agrofin.com.ua>. (accessed January 12, 2025).

7. Food and Agriculture Organization (FAO). Risk Management in Agriculture: A Global Perspective. Available at: <https://www.fao.org>. (accessed January 12, 2025).

8. Prohramy derzhavnoi pidtrymky ahrarnoho sektoru na 2023 rik [State support programs for the agricultural sector in 2023]. Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Available at: <https://www.minagro.gov.ua>. (accessed January 12, 2025).

9. Tsyfrovi tekhnolohii v ahrosektori: perspektyvy ta vyklyky [Digital Technologies in the Agro-Sector: Perspectives and Challenges]. Analychnyi zvit. Available at: <https://www.digitalagro.org>. (accessed January 12, 2025).